

جمهوری اسلامی ایران
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۲۶ و ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۳

چالش‌ها و راهکارهای تحول کشور بر اساس سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

چالش‌های فرهنگی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و راهکارهای تحول

فاطمه محمدی – الهه خانی آرانی

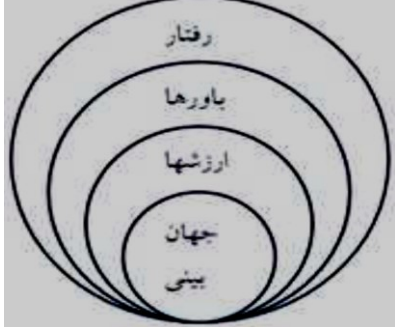
عضو هیئت علمی دانشگاه قم

چکیده

با توجه به استفاده کشورهای در حال توسعه از الگوهای توسعه غربی و عدم کارآیی آن در کشورهای در حال توسعه، نیاز به الگوی بومی بود که متناسب با شرایط کشور باشد و مبتنی بر ارزش‌ها و آرمان‌های نظام باشد. بنابراین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت توسط مقام معظم رهبری معرفی شد. ضرورت طراحی الگو این بود که پیشرفت باید در راستای رشد معنوی باشد و عدالت را لازمه پیشرفت می‌داند. پس از اجرایی شدن الگو در سال‌های اخیر با مشکلاتی همراه بوده است که مانع از تحقق هدف اصلی الگو با توجه به چشم‌انداز ۱۴۰۴ شده است. توسعه فرهنگی یکی از شاخص‌های مهم است که باید به آن توجه شود؛ چرا که نشان دهنده پیشرفت کشور است. یکی از چالش‌هایی که مانع از تحقق هدف اصلی الگو بوده، چالش‌های فرهنگی است که در مطالعه حاضر به اهمیت آن اشاره شده است و برخی از این چالش‌ها ارائه و در نهایت راهکارهایی برای غلبه بر آن ارائه شده است.

مقدمه

شکست الگوهای توسعه متکی به عامل اقتصاد که در دهه‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰ همراه با اهمیت یافتن عامل فرهنگ در بحث‌های مربوط به توسعه از اواسط دهه ۱۹۸۰ به این سو گرایش به تدوین الگوهای مناسب‌تر برای دستیابی به رشد و توسعه را که با موقعیت بومی و محلی کشورها سازگار باشد بیش از پیش افزایش داده است. در واقع می‌توان بیان داشت که گفتمان دستیابی به الگوی توسعه بومی با تکیه بر عنصر فرهنگ و معنویت جایگزین گفتمان‌های قدیمی‌تر شده است (جهانیان، ۱۳۸۸). فرهنگ مفهوم گسترده ای است که شامل باورها، ارزش‌ها و رفتارهایی است که بر اساس ارزش‌های اجتماعی و هنجاری در جوامع بشری مطرح شده است. فرهنگ همچنین شامل مجموعه ای از دانش‌ها و باورها، هنرها، قوانین، آداب و رسوم، آداب و رسوم و عادات اجتماعی افراد در یک گروه یا در یک جامعه است.

مقام معظم رهبری سال ۱۳۸۳ در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی فرمودند "یکی از مهمترین تکالیف ما در درجه اول، مهندسی فرهنگ کشور است؛ یعنی مشخص کنیم فرهنگ ملی، فرهنگ عمومی وحرکت عظیم درون‌زا و ضرورت‌بخش و کیفیت‌بخشی که فرهنگ نام دارد و در درون انسان‌ها و جامعه موجود می‌آید، چگونه باید باشد؛ اشکالات و نواقض اش چیست و چگونه باید رفع شود؛ کندی‌ها و تعارضاتش کجاست؟ مجموعه ای لازم است که اینها را تصویر کند و بعد مثل دست محافظی، هوای این فرهنگ را داشته باشد. نمی‌گوییم به طور کامل کنترل کند؛ چون کنترل فرهنگ به صورت کامل نه ممکن است، نه جایز؛ چرا که رشد فرهنگی با ابتکار و آزادی و آزادی همراه است؛ دراین تردیدی نیست؛ منتهی هوای کار را باید داشت" (بیانات رهبری، ۱۳۸۳). اجرای الگو همواره با چالش‌هایی روبرو بوده است که مانع از تحقق هدف اصلی – پیشرفت عدالت‌محور– شده است. یکی از چالش‌هایی که اجرایی شدن سند با آن روبرو بوده، چالش‌های فرهنگی است. در جایی دیگر رهبری می‌فرمایند "اگر ما روی فرهنگ عمومی کار نکنیم، در توسعه اقتصادی هم خواهیم ماند. این، تازه در صورتی است که ما محور را توسعه اقتصادی بگیریم. البته در جامعه اسلامی، محور این نیست؛ توسعه اقتصادی وسیله است. به هر حال، از هر طرف که حرکت میکنیم، میبینیم که به فرهنگ میرسیم و راهها واقعاً به فرهنگ ختم میشود. برای فرهنگ باید کار کرد". با توجه به نقش فرهنگ در اجرایی شدن الگو، هدف در این پژوهش بررسی چالش‌های فرهنگی و ارائه راهکارهایی برای غلبه بر آن است. تألیف و گرد آوری الگوی اسلامی_ایرانی پیشرفت نتیجه احتیاجات و خواست‌های جامعه ایران است و بر انگیزخته شده از فرهنگ اسلامی است که این فرهنگ زمانی می‌تواند موثر واقع شود که در قالب فرهنگ ملی و بومی همان جامعه عمل کند و خصیصه‌های فرهنگی جامعه چشم انداز باشد.

روش تحقیق

در مطالعه حاضر برای ارائه چالشهای فرهنگی از روش مرور ادبیات استفاده شده است. در این روش ابتدا مقالات مربوط به موضوع از پایگاه‌های علمی معتبر داخلی دانلود شد و سپس با توجه به بعد موضوع یعنی چالش‌های فرهنگی مقالاتی که محتوای آنها مرتبط با موضوع پژوهش نبود از فرایند بررسی کنار گذاشته شدند. در پایان محتوای مقالاتی که به سوال مطالعه حاضر یعنی «چالش‌های فرهنگی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت چیست؟» اشاره کرده بودند مورد بررسی قرار گرفتند.

نتایج و بحث

در این بخش با توجه به مرور مطالعات پیشین، چالش‌های فرهنگی ارائه می‌شود:

لزوم توجه مدیران به تمدن‌سازی: زمانی که مقام معظم رهبری می‌فرمایند که باید الگوی اسلامی_ ایرانی پیشرفت تبدیل به گفتمان شود، گفتمان به معنای خواست عمومی در دل‌ها، زبان و فرهنگ است. تحولات فرهنگی را می‌توانیم به فعالیت‌های تربیتی آگاهانه و تغییر و دگرگونی ناخودآگاه و غیر مستقیم تقسیم کنیم. در حال حاضر متغیرهایی بر فرهنگ ما تاثیر می‌گذارد که اولین آن‌ها تصمیمات آگاهانه سازمان‌ها و نهادهایی است که قصد کرده‌اند کار فرهنگی انجام دهند. برای اینکه علوم انسانی اسلامی داشته باشیم یعنی اینکه کارکردهای فرهنگی علوم انسانی ما متناسب با آرمان‌ها باشد، نیازمند توجه به پیامدهای جهانی‌شدن و جهان‌سازی و همچنین توجه به تهاجم فرهنگی آگاهانه که مخصوص انقلاب اسلامی سازماندهی شده است. برای اینکه تحول فرهنگی در کشور رخ دهد باید همزمان با اصلاح ساختارها، قوانین و رویه‌ها، فرهنگ‌سازی آگاهانه داشته باشیم.

عدم کارایی منشورهای راهبردی بوروکراتیک کشور: از مهم‌ترین مسائلی که در بعد داخلی از نظر فرهنگی مانع محسوب می‌شود، پایین بودن بازده کاری در دستگاه اداری و وزارتخانه‌ها می‌باشد. ما به دنبال پیاده‌سازی الگویی اسلامی و بومی پیشرفت هستیم که باید جدا از ساختارهای مادی گرایانه حاکم بر پیشرفت در غرب باشد. توجه به بالابردن بازده کار و فعالیت در تمامی دستگاه‌های کشور اقدامی ضروری به حساب می‌آید.

سند و مبنی کفین سراسر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۲۶

نبود بستر مناسب: یکی دیگر از چالش‌های فرهنگی الگوی اسلامی_ایرانی پیشرفت نبود یک بستر سازی مناسب برای این موضوع است. طراحی هر الگویی به دو نوع بستر نیاز دارد. بستر مادی مثل روش‌ها و ابزارها و بستر دوم، بستر فرهنگی است که در کشور در مورد این موضوع هنوز فرهنگ‌سازی اصولی انجام نگرفته است و جامعه با این الگو و ادبیات آن نا آشنا است که این خود یک مانع برای رسیدن به آرمان‌های مدنظر مقام رهبری می‌باشد (محمودی و دهقان‌زهی، ۱۳۹۹)

فقدان همسویی: یکی از چالش‌های اساسی که پیشبرد سند با آن مواجه بوده است فقدان «همسویی» است که با تغییر دولت‌ها خودش را نشان می‌دهد. فرهنگ اکثر قریب به اتفاق مدیران کشور به نحوی است که هر مقام مسئولی راه و شیوه خودش را ملاک انجام وظایف قرار می‌دهد و راه و شیوه مدیران قبلی را قبول ندارد، حتی در موارد متعددی عکس و خلاف آن راه‌ها و روش‌ها را می‌روند. اینطور دیدگاه مانع از پیشرفت می‌شود. در مواردی هم اگر شیوه و راه مدیران قبلی ناکارآمد است باید سعی در تعدیل و اصلاح کرد و موانع پیشروی را از بین ببرد نه اینکه با روی آوردن به شیوه جدید، زمان و منابع ملی کشور را بنابر نظر شخصی خود هدر دهند. این نوع فرهنگ خود محور بودن مدیران یک آفت برای پیشرفت کشور است.

ضعف در فرهنگ احساس مسئولیت و تعهد. امام خامنه‌ای در دیدار مسئولین نظام: کاری کنید که جوانان مسئول بار بیایند. درفرهنگ غربی زور بسیار است اما در فرهنگ ایرانی، دوستی‌است که زندگی انسان را رقم میزند. بی میلی، تنبلی، خود بزرگ بینی و ..عدم پیشرفت را به دنبال خواهد داشت (شهبه‌ری پور، ۱۳۹۸)

متوجه تاثیر و اهمیت فراوان فرهنگ در پیشرفت کشور شدیم که علاوه بر آن، به یک سلسله‌الزامات فرهنگی هم برای پیشرفت نیاز است که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از :

احیای ارزش‌های اساسی: یعنی توجه به ارزش‌ها و احیا و تقویت آن‌هاست. نفی بی‌اعتمادی و افزایش خودباوری که در صورت نبود این موارد، طراحی و اجرای یک الگوی بومی پیشرفت محکوم به شکست است.

کاهش دادن سطح فساد در جامعه: هرچه یک حکومت از فسادهای فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بکاهد راه برای حرکت به سمت پیشرفت هموارتر می‌گردد.

مسئولیت‌پذیری و اهتمام داشتن به امور: از الزامات فرهنگی الگوی پیشرفت، وجود فرهنگ مسئولیت پذیری و تعهد و پایبندی افراد به امور است .

فرهنگ مصرف صحیح و پرهیز از تجمل‌گرایی و اسراف: از ویژگی‌های یک کشور پیشرفته، مدیریت و برنامه‌ریزی در مصرف است یعنی میزان مصرف و تولید را کنترل نماید.

امنیت فرهنگی و اجتماعی: امنیت فرهنگی و اجتماعی از دیگر ابعاد امنیت هستند که وجود این دو برای رشد اجتماع و پیشرفت مطلوب الزامی است (قربی،۱۳۹۲:۱۴۴۵)

رفتار دلسوزانه حکومت: در مقوله فرهنگ، رفتار حکومت باید دلسوزانه و مثل رفتار باغبان باشد. باغبان به هنگام، نهال می‌کارد به هنگام، آبیاری می‌کند به هنگام، هرس می‌کند به هنگام، سمپاشی می‌کند به هنگام، هم میوه‌چینی. باید فضای فرهنگی کشور را باغبانی کرد. برای باغ هم باید با فنون مهندسی کشاورزی، نقشه مهندسی تهیه کرد، یعنی مسئولانه و با دقت این مقوله را دنبال کرد (بیانات رهبری، ۱۳۸۲/۱۰/۲۳).

پیشنهادها

زمانی که مقام معظم رهبری می‌فرمایند که باید الگوی اسلامی_ ایرانی پیشرفت تبدیل به گفتمان شود، گفتمان به معنای خواست عمومی در دل‌ها، زبان و فرهنگ است. تحولات فرهنگی را می‌توانیم به فعالیت‌های تربیتی آگاهانه و تغییر و دگرگونی ناخودآگاه و غیر مستقیم تقسیم کنیم. در حال حاضر متغیرهایی بر فرهنگ ما تاثیر می‌گذارد که اولین آن‌ها تصمیمات آگاهانه سازمان‌ها و نهادهایی است که قصد کرده‌اند کار فرهنگی انجام دهند. برای اینکه علوم انسانی اسلامی داشته باشیم یعنی اینکه کارکردهای فرهنگی علوم انسانی ما متناسب با آرمان‌ها باشد، نیازمند توجه به پیامدهای جهانی‌شدن و جهان‌سازی و همچنین توجه به تهاجم فرهنگی آگاهانه که مخصوص انقلاب اسلامی سازماندهی شده است. برای اینکه تحول فرهنگی در کشور رخ دهد باید همزمان با اصلاح ساختارها، قوانین و رویه‌ها، فرهنگ‌سازی آگاهانه داشته باشیم.

از مهم‌ترین مسائلی که در بعد داخلی از نظر فرهنگی مانع محسوب می‌شود، پایین بودن بازده کاری در دستگاه اداری و وزارتخانه‌ها می‌باشد. ما به دنبال پیاده‌سازی الگویی اسلامی و بومی پیشرفت هستیم که باید جدا از ساختارهای مادی گرایانه حاکم بر پیشرفت در غرب باشد. توجه به بالابردن بازده کار و فعالیت در تمامی دستگاه‌های کشور اقدامی ضروری به حساب می‌آید.

بنا بر بیانات مقام معظم رهبری، پیشرفت برای کشورهای در حال توسعه یک الگوی واحد ندارد که بخواهند از الگوهای غربی استفاده کنند. البته ایشان در جایی دیگر می‌فرمایند که منظور این نیست که الگوهای غربی به طور کامل نادیده گرفته شوند؛ بلکه منظور این است که الگوی پیشرفت باید بومی باشد و متناسب با مقتضیات کشور باشد. با توجه به مقتضیات هر کشوری الگو باید منطبق با شرایط کشور باشد و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نیز باید متناسب با شرایط جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و … کشور باشد.

یکی از عوامل مهمی که به عنوان چالش‌های الگوی ذکر شده نام برده می‌شود عوامل فرهنگی است که باید این چالش‌ها مورد توجه نخبگان و کارشناسان این حوزه قرار بگیرد و برای رفع آن اقدام شود. فرهنگ غنی اسلامی با تکیه بر پایگاه محکم آیات وروایات به دفاع از نظریه "کار درردیف عبادتها" پرداخته است. فرهنگ کارکردن و مسئولیت پذیری باید مورد توجه قرار گیرد و سستی و تنبلی مخالف با کرامت‌های انسانی است.

در ابتدا فرهنگ پیشرفت در بعد مادی و معنوی را برای دست‌اندرکاران و تمام افراد جامعه نهادینه کرد و یک نوع حس اعتماد عمومی و همراهی تمام آحاد جامعه و به خصوص کارشنان و نخبگان و مدیران اجرایی را برای اجرایی کردن این الگو ایجاد کرد.

منابع

بیانات مقام معظم رهبری (۱۳۸۳): بیانیه در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی.

پشمچی، مریم و سلیمانی، مصطفی. (۱۴۰۰). بررسی الگوهای نوسازی و توسعه و دیدگاه اسلامی، فصلنامه دانشنامه علوم سیاسی، سال دوم، شماره ۳. صص ۱۳۴–۱۱۱.

جهانیان، ناصر. (۱۳۹۹). اسلام و رشد عدالت‌محور، کتاب پژوهشگاه فرهنگ و انشازات اسلامی.

سنچولی، زینب. (۱۳۹۲). تبیین ماهیت الگوی اسلامی– ایرانی پیشرفت. دو فصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی– ایرانی. دوره دوم. شماره ۳.

شهبه‌ری پور، حدیث. (۱۳۹۸). موانع اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی پیش روی اجرای سند الگوی پیشرفت در جامعه ایران، هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی– ایرانی پیشرفت الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق.

زبیبی، حسن (۱۳۹۰). "پیشرفت به مثابه عدالت"، ماهنامه همشهری، شماره ۷۸.

خلیلیان، محمد جمال، جوشقانی نائینی، سید حمید،، عسکری، قاسم و بیدار محمد. (۱۳۹۲). مبانی و معیارهای پیشرفت از دیدگاه اسلام. معرفت اقتصاد اسلامی، سال چهارم. شماره دوم.